

YTT, KM Anne-Mari Souto
Tutkijatohtori

Arkipäivän rasismi koulussa

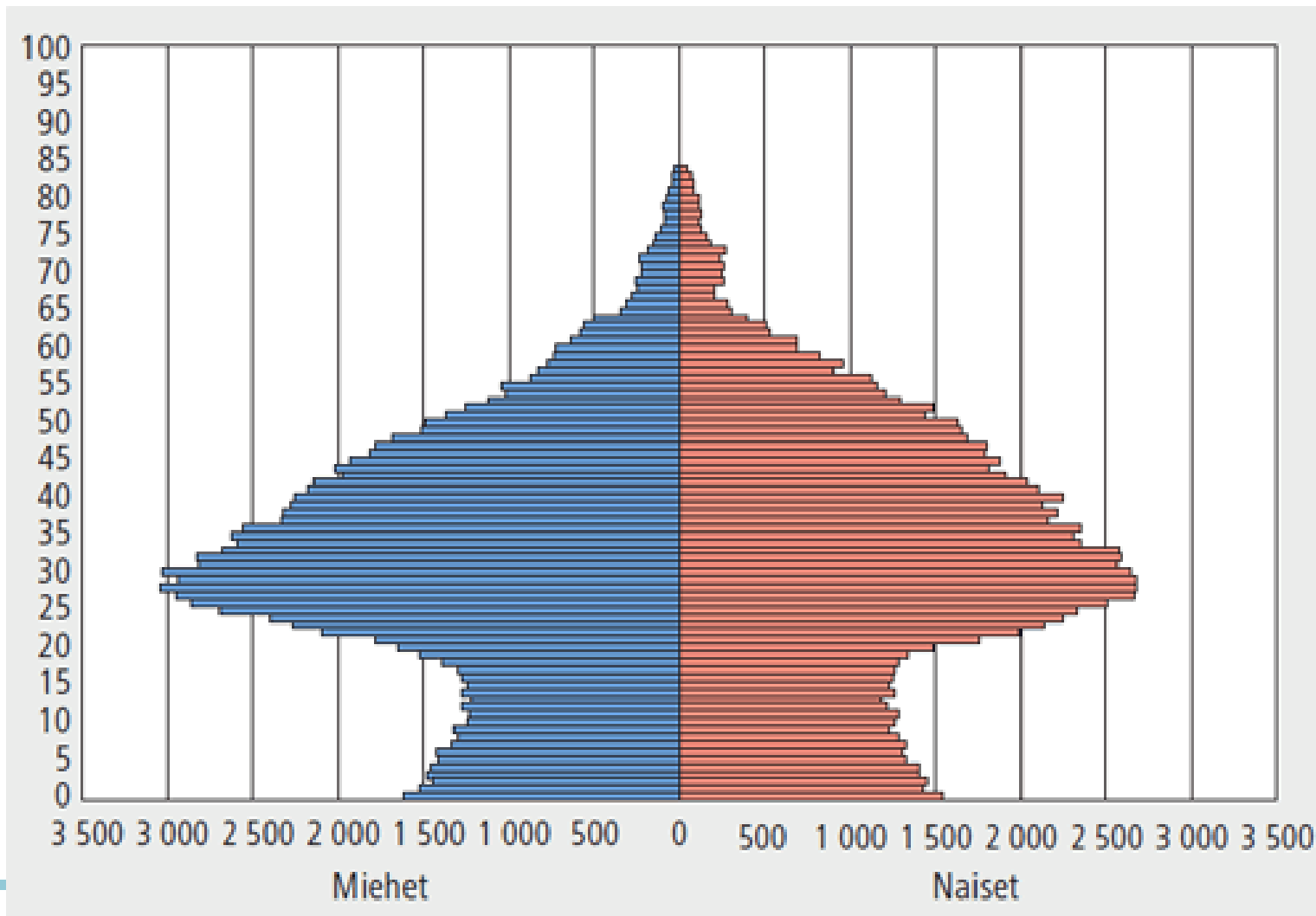

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

*Monikulttuurisuus
sukupolvi-ilmiönä*

Kuvio 1. Suomessa asuvien vieraskielisten ikäjakauma vuonna 2010. Ikä vuosina. Tilastokeskus
Ilman maahanmuuttoa 50 000 lasta vähemmän
Jos vieraskielisiä ei olisi, Suomessa olisi alle 15-vuotiaita vähiten 120 vuoteen

---

Monikulttuurisuus sukupolvi-ilmiönä

- Maahanmuuttajien joukossa paljon lapsia ja nuoria
- Koskettaa Suomessa erityisesti lasten ja nuorten institutionaalisia ympäristöjä (mm. päiväkodit, koulut, nuorisotyö)
  - Toisin kuin aikuiset, lapset ja nuoret kohtaavat vertaisina paljon eri taustoja edustavia ihmisiä arkisissa ympäristöissään
  - *Haaste sukupolvien välisille suhteille:
Kellä on tieto monikulttuurisesta arjesta ja esimerkiksi rasismista?*

Nuorten asenteista Suomessa

- Nuoret eivät ole ”automaattisesti ja luonnollisesti” kansainvälistyviä ja monikulttuurisuuteen positiivisesti suhtautuvia
- Lisääntyvät kohtaamiset eivät itsestään ja automaattisesti edistä monikulttuurisia suhteita
- Nuorisobarometri 2010: Nuorten asennoituminen jännitteistä:
  - Yhtäältä nuoret suhtautuvat monikulttuurisuuteen yhä luontevammin, mutta toisaalta nuorten asenteissa on havaittavissa selvää koventumista viiden vuoden takaiseen tilanteeseen
- Uhritutkimukset: **Koulu yksi keskeisin arkisen rasismin ympäristö**
- Monikulttuuristen nuorten kokemuksia osallisuudesta nuorisotyön ja 3.sektorin kentällä: ohjaajien ja muiden nuorten ennakkoluuloisuus este nuorisotoimintaan osallistumiselle

*Arkipäivän rasismi-
käsitteenä*

Arkipäivän rasismi haasteena (*"juupas-eipäs keskustelua"*)

Suomalainen julkinen keskustelu rasismista näyttää olevan ennemminkin keskustelua siitä, mikä kaikki ei ole rasismia kuin siitä, millaista rasismi on Suomessa, miten se ilmenee tai millä keinoin sitä voitaisiin vastustaa tai ennaltaehkäistä. (Anna Rastas 2009.)

- "Kriittisyyden" ongelmallisuus: keskustelu ei pohjaa Suomessa tehdylle tutkimustiedolle
- Maahanmuuttokriittinen keskustelu on lisännyt määrällisesti, muttei monipuolistanut juurikaan julkista keskustelua rasismista -
> samalla lisännyt ja legitimoinut arkista rasismia.
  - Tartutaan usein siihen, onko puheilla tai teoilla rasistinen motiivi
  - Ei huomioida tekojen arkisia seurauksia, motiivi on helppo kiistää

Arkipäivän rasismissa..

- Ei kyse vain tietoisesta ja julkilausutusta ulkomaalaisvihasta tai syrjinnästä (eli skinien toiminnasta)!
- Yksilöiden toiminta voi vahvistaa hierarkkisia ryhmärajoja ja asemoida ihmisiä epäarvoisesti silloinkin, kun he eivät siihen tarkoituksellisesti tähtää. Tahattomallakin rasismilla on sekä materiaaliset ja symboliset seuraukset.

-
- Ihmisryhmien välisten erojen havainnoinnissa, merkityksellistämässä ja arvottamisessa on pitkälti sosialisoinnin kautta omaksuttuista, sittemmin usein itsestään selvinä pidetyistä tavoista luokitella ihmisiä tiettyjen kriteereiden (esim. ihonväri, syntyperä, uskonto) mukaan.
  - Luokitteluita ja stereotyyppioita ei tule ymmärtää vain kysymyksenä oikeasta ja väärästä, todesta tai epätodesta vaan myös siten, miten ne ovat läsnä ihmisten kohtaamisissa ja millaisia seurauksia niillä on yksilöiden ja ryhmien elämässä.

Myös lapset ja nuoret ovat vastuullisia toimijoita!

Se, miten rasismi ymmärretään, vaikuttaa siihen, miten siihen puututaan

- Rasismi ruma sana myös monikulttuurisuuden puolesta puhujien keskuudessa
  - useammin käytettyjä termejä esim. suvaitsemattomuus, muukalaispelko, etninen syrjintä
  - teemaa halutaan useimmiten lähestyä positiivisemmin virittyvien termien kuten suvaitsevaisuuden kautta.

Nuoret tahtoisivat mieluummin suoraa puhetta rasismista, ammattilaiset sen sijaan suosivat positiivisempia termejä.

Rasismia on vaikea vastustaa jos sitä ei haluta tai osata tunnistaa ja nimetä.

Tunnistamattomuudella vähätellään uhrien kokemuksia.

Uhreilla ei ole sanoja nimetä kokemuksiaan.

Vaiettu ongelma koulussa

- Tilanne vaihtelee kouluittain
- Rasismista kouluissa on pitkälti vaiettu ↔ Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että koulu on yksi keskeisistä rasismien ympäristöistä
- Opetussuunnitelmat eivät puhu rasismista lainkaan
- Monikulttuuristuvan koulun haasteiden tarkastelussa on keskitytty pitkälti opetuksellisiin kysymyksiin
  - Erityisopetus luo pohjaa erityistarpeiden huomioimiselle
  - Kysymykset nuorten ryhmädynamiikasta, arkisesta syrjinnästä ja suomalaisnuorten valmiuksista kohdata monikulttuuristuvaa arkea ovat jääneet toissijaisiksi päähuomion kohdistuessa opetuksellisiin kysymyksiin (kv-viikot eivät riitä!)
  - Ryhmään kuulumisen ja hyväksytyksi tuleminen ovat kuitenkin keskeisiä tekijöitä maahanmuuttajataustaisten nuorten koulunkäynnin kannalta
  - Koulu on keskeinen kohtaamisen areena, mutta se ei takaa automaattisesti ystävyyssuhteiden ja suvaitsevaisuuden syntymistä

Pelosta ja rasismista koulussa

-
- *Ams: Mitä sie mietit, miltä Osmanista on tuntunut tulla tähän kouluun?*
  - *Sabine: Sitä on varmasti ainakin alussa pelottanut ihan hirveesti kun on yksin, mut kun sen pitäis tajuta et jos sitä joku kiusaa, niin täällä kaikki ulkomaalaiset on kaikkien puolella, mut kun se sen tietäs niin se kyllä se varmasti uskaltas täällä enemmänkin liikkuu, täällä koulussa, ei sitä nää välitunneilla, missään! Minnuu säälistää se niin hirveesti kun se niin pelkää, sen pittää näyttää niille että se ei pelkää niitä! Yhtään! Sen ei pidä olla semmonen ujo, mut ei pidä olla semmonen koviskaan, että niiku mä en pelkää ja tulkaa tänne vaan niin mä hakkaan teidät, **on ihan normaalisti niin et näyttelee et ei pelkää.***

Pelko

- Kulttuurisen erilaisuuden kohtaamisen ja rasismien yhteydessä puhutaan usein pelosta, mutta
  - Mistä silloin oikein puhutaan?
  - Mistä taas vaietaan ja vaiennetaan?
  - Pelko on vahva tunne ja ilmiö
  - Pelko vaikuttaa yksilöiden hyvinvointiin, liikkumiseen sekä siihen, miten he toisia kohtelevat ja kohtaavat
  - Pelko lukitsee helposti etäisyyttä ja sosiaalisia rajoja: pelolla piirrettyjä rajoja on vaikea ylittää
  - Pelon herättäminen on vahva voimakeino: sen avulla kamppaillaan myös vallasta

---

Pelko ja sen rajoittunut käsittely

- Eri kulttuureita edustavien ihmisten kohtaamisia kuvataan usein jännittävinä ja pelottavinakin tilanteina, mutta vähemmän taas puhutaan:
  - Rasismin aiheuttamasta pelosta
  - Ulossulkemisen ja ryhmän ulkopuolelle jäämisen peloista
    - koulussa nuoren tulee koulua johonkin ryhmään
  - Pelkosta joutua suomalaisuuden ulkopuolelle jos on tekemissä maahanmuuttajien kanssa
    - tavallisen suomalaisuuden kyseenalaistaminen
  - Pelosta tulla häpäistyä ja mitätöityä seksuaalisesti:
    - Kulttuuriseen välitilaan astujat seksualisoidaan helposti, kulttuurisesti ”puhtaan” tyttöyden ja poikuuden kontrollointi

---

Rajoittuneen pelkokäsittelyn seurauksena..

Lapset ja nuoret jää yksin pelkojen kanssa – viha yksi keino käsitellä näitä tunteita

- ”Erilaista” tehdään helposti pelon syy ja uhka suomalaisuudelle
  - Pelkoa synnyttävät **opitut** stereotypiat jää käsittelemättä
    - Pelko on keskeisessä osassa ryhmärajojen, ”meidän ja heidän” määrittelyssä
  - Jää tunnistamatta ja käsittelemättä se, että pelko kohdistetaan eri tavoin erilaisiin ”erilaisiin”

*Arkipäivän rasismi koulun
arjessa*

Nuorten kokemuksia rasismista vertaissuhteiden tasolla:

- Katseita, tuijotuksia, huomiotta jättämistä, tönimistä, lyömistä, nimittelyä, piirrettyjä symboleita, ivallisia nauruja, etäisyyden ylläpitoa, uhkailua, osaamisen epäilemistä, tyhmänä pitämistä, suomalaistumistunteen mitätöintiä, tunnetta siitä ettei ole tervetullut, oman kulttuurisen taustan solvaamista ja vähättelemistä, jne.

Nuorten kokemuksia rasismista opettajien taholta:

- "Erilaisten" yhteen niputtamista, vähemmistökokemusten sivuuttamista ja näkymättömyyttä, solvaamista, yksinomaan vain negatiivisten asioiden esille nostamista monikulttuuristumisen ja/ tai toisten kotimaiden /synnyinmaiden yhteydessä, maassa maan tavalla – periaatteeseen vetoamista, rasismiin puuttumattomuutta ja rasismin mitätöintiä, jne.

Arkipäivän rasismi on kouluissa moninaista

Suomalaisnuoret & rasismien tuottaminen

- **”Ole kuin suomalainen”**
  - Suomalaisuuden kriteereiden tiukkuus: ”tavallisesta suomalaisuudesta” poikkeavia tapoja tai piirteitä käytetään helposti eronteon ja ulossulkemisen välineenä
  - Suomalaisuuden etnistäminen ja rodullistaminen
- **Kulttuureiden hierarkiat: Länsimaalaiskeskeisyys, venäläisvastaisuus**
  - Lännen ulkopuolisiksi tulkittuja kulttuureita ja maita ei pidetä tutustumisen ja tietämisen arvoisina – voimistaa stereotyyppistä ajattelua
  - Pakolaiskliseet, avuttomuuden ja tyhmyyden olemuksellistaminen
- **Joustamaton maassa maan tavalla –periaate**
  - Kulttuurisen rasismien tunnistamattomuus, kieltäytyminen yhteiselämän pelisääntöjen yhteisestä määrittelystä
  - Solvaavien sanojen hyväksyntä suomalaisten tapojen nimissä

-
- Riksu:
  - *”Voin mie jos joku sanoo vaikka, että taas noi ryssää tuolla jotain mölyää, ryssät on taas lähteny, mie sanon, et niinpä näyttää olevan, emmie siihen puutu tai rupee sanomaan, et mitä sie HAUKUT niitä (esittää), emmie silleesä koe olevani mikään niitten puolustelija”.*

Passiivinen suvaitsevaisuus – hiljaista hyväksyntää?

- Suvaitsevaisuus on usein pinnallista.
Suvaitsevaisuuden takaa löytyy usein valtasuhde, jossa asetetaan ihmiset melko tarkastikin kontrolloituihin kategorioihin ja asemiin.
- Nuorten positiiviset ajatukset monikulttuurisuudesta kääntyvät nihkeästi sosiaaliseksi aloitteellisuudeksi maahanmuuttajia kohtaan tai aktiiviseksi rasismin vastaisuudeksi – velvoittaa maahanmuuttajanuorilta aktiivisuutta
- Solvaaviin termeihin ja vitseihin ei uskalleta tai haluta puuttua
- Suomalaista varovaisuuden ja ”etäkohteliaisuuden” kulttuuria ruokitaan ajatuksella, että eri kulttuureja edustavat ihmiset haluavat luonnostaan olla vain toisensa kanssa – oikeutetaanko samalla omaa passiivisuutta?

Rasismin seurauksia

- Sosiaalista eristämistä
  - Ryhmien ulkopuolelle jääminen
  - Yksinäisyys, eristäytyminen
  - Pakko olla sosiaalisesti aloitteellinen ja rohkea
- Tilalliset ja fyysiset seuraukset
  - Välimatkan ylläpitäminen, Turvattomat paikat
  - Liikkumisvapauden rajoittuminen
- Identiteetin määrittelyä ongelmallisuus
  - Vaikeus rakentaa positiivista minäkuva ja käsitystä omista juurista – niin yksilönä kuin kulttuuristen ryhmien edustajanakin
  - Todistamisen taakka
- Dialogittomuutta yhteiselämän pelisäännöistä – ”monokulttuurisuus”
  - Vähemmistöjen kokemusten ja tietämyksen sivuuttaminen
  - Ikuinen oppilaan / sivusta seuraajan asema

Rasismin vastastrategiat

- **Vaikeneminen** (yksinäisyys)
- **Vähättely** (sen kanssa on vain opittava elämään)
- **Erottautumisen vältteleminen** (sulautuminen)
- **Syrjään vetäytyminen**
- **Ryhmäytyminen ja vastarinta** (jengiytyminen ja ”kovilla takaisin” vastaaminen)
  - Vain väkivalta antaa tilaa olla rauhassa
  - Vain toiset erilaiset ymmärtävät minun kokemuksia
- Reaktiotavat näyttävät jakavan nuoria eri ryhmiin, samoin suhtautuminen rasismiin ja väkivaltaan jakaa myös suomalaisnuoria eri ryhmiin.

*Miten rasismiin voisi
puuttua?*

Sukupolvien väliselle dialogille tarve

- Rasismin uhrit vaikenevat tai vaiennetaan usein: ulkopuolisuuden tunne vahvistuu
- Nuorten ryhmien välisissä jännitteissä on riskinsä, että ne kääntyvät etnisiksi ja rasistisiksi konflikteiksi (väkivallan kierre)
- Nuoria ei saa jättää yksin ilmiön käsittelyssä, vaan heitä on tuettava ottamaan vastuuta monikulttuurisuuden rakentamisesta
  - Lisääntyvät kohtaamiset eivät itsessään synnytä positiivista vuorovaikutusta
- Uhrien kuunteleminen tärkeys ja rasismin moninaisuuden tunnistaminen ja tunnustaminen: pohja avoimuuden, luottamuksen ja vastavuoroisuuden ilmapiirille

---

Rasismiin puuttumisesta

- Rasistisessa koulukiusaamisessa ei ole kyse vain kiusaajan ja kiusatun välisestä tilanteesta
- Rasismiin puuttuminen edellyttää sitä, että rasismia käsitellään myös yhteisöllisenä kysymyksenä
  - Miten eroja tehdään ja arvotetaan kussakin kouluyhteisössä
  - Mikä on sosiaalisesti hyväksyttyä ja "tavallista", mikä taas kiellettyä ja "erilaista" kussakin koulun kulttuurissa
  - Koulun kulttuurista normistoa määrittävät niin oppilaat kuin opettajatkin
- Rasismiin puuttumisen näkökulmasta haastavaa on se, että rasismi määritellään usein yksilöllisenä, ei yhteisöllisenä ongelmana

-
- Rasismia on vain äärimmäinen väkivalta (lähinnä vain poikien ongelma)
  - Rasismi= skinien toiminta ts. tietyn alakulttuurisen ryhmän ongelma
  - Rasismin patologisointi
  - Rasismi on nuoruuden (muoti)ongelma – vanhetessa viisastuu
  - Rasismi vähenee ajan kanssa ja yhteiskunnan monikulttuuristuessa
  - Rasismi on maahanmuuttajien itsensä aiheuttama ongelma

Yhteistä näille tulkintatavoille on se, että niiden myötä rasismi voidaan etäännyttää itsestä (tai omasta yhteisöstä, koulusta, nuorisotalosta). Näin myös vastuu muutoksesta asetetaan muiden harteille.

- Rasismi on luonnollinen ja kaikkialla läsnä oleva ilmiö,
  - "Rasismi on pelkoa" tai "jokaisessa meissä on sisällä pieni rasisti"
- > rasismin eteen on turha tehdä yhtään mitään jos sitä on joka tapauksessa ja joka paikassa?

Rasismin vastaisen työn haasteena rajoittunut tapa määrittää rasismi.

Mitä tehdä?

- Täytyy toimia paitsi yksilöiden myös ryhmien ja yleisen kulttuurisen ilmapiirin muuttamiseksi – millainen on ”tavallinen nuori” missäkin yhteisössä ja miten sitä voisi avata erilaisuuksille
- Tukea nuoria ryhmäytymisessä, luoda sille tilanteita
- Tukea myös suomalaisnuoria monikulttuuristumisprosessissa
- Tehdä kohdennettua työtä rasisteiksi tunnustautuvien nuorten kanssa
- Pitkäjänteisyys, pienryhmät ja muut turvalliset ympäristöt ennakkoluulojen käsittelyalustoiksi
- Rohkeus puhua rasismista ja kuunnella rasismin uhreja
- Koko työyhteisön yhteinen asia
- Aktiivinen rasismin vastainen työote
- Etsiä faktatietoa perustelujen pohjaksi
- **Ei saa vähätellä rasismin kokemuksia – ”elä välitä” sanomaa parempi vaihtoehto ”minä välitän”**

*Rohkeutta, kuuntelemista, välittämistä
ja aktiivista puuttumista!*

ITÄ-SUOMEN
YLIOPISTO

www.uef.fi

Lisälukemista:

Harinen, Päivi & Honkasalo Veronika & Souto Anne-Mari & Suurpää Leena. (2009) *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen.*

Nuorisotutkimusverkosto.

Honkasalo, Veronika & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (2007) *Mikä tekee nuorisotyöstä monikulttuurisen? Kokemuksia, käytänteitä ja haasteita 10 suurimmassa kunnassa.*

Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisu.

Keskinen, Suvi & Rastas, Anna & Tuori, Salla (2009) *En ole rasisti, mutta...*

Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino. Löytyy myös netistä.

Rastas, Anna (2007) *Rasismi lasten ja nuorten arjessa.* Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Souto, Anne-Mari (2011) *Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista.* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

